

Ковнір Олена

*аспірант кафедри державного
управління, педагогіки та психології
Херсонського національного
технічного університету*

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУРСАНТІВ ВИЩИХ МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Соціально-політичні труднощі періоду реформування, який переживає на сучасному етапі українське суспільство, значною мірою вплинули на духовне життя всіх соціальних категорій населення. У цих умовах стає виключно насувною проблема залучення студіюючої молоді до політичного життя. Невирішеність цієї актуальної проблеми робить непередбачуваним як ставлення населення до будь-яких політичних чи реформаційних ініціатив, так і перспективу еволюції політичного процесу в країні в цілому та побудови громадянського суспільства європейського зразка.

Ключові слова: *політична культура, політичне життя, духовний потенціал, курсанти вищих морських навчальних закладів.*

Социально-политические трудности периода реформирования, который переживает на современном этапе украинское общество, в значительной мере повлияли на духовную жизнь всех социальных категорий населения. В этих условиях становится исключительно насущной проблема привлечения учащейся молодежи к политической жизни. Нерешенность этой актуальной проблемы делает непредсказуемым как отношение населения к любым политическим или реформационным инициативам, так и перспективу эволюции политического процесса в стране в целом и построения гражданского общества европейского образца.

Ключевые слова: *политическая культура, политическая жизнь, духовный потенциал, курсанты высших морских учебных заведений.*

Socio-political difficulties of period of reformation, which Ukrainian society experiences on the modern stage, influenced on spiritual life of all social categories of population to a great extent. In these terms exceptionally vital problem of bringing in of studying young people to political life appears. The involvedness of this issue of the day does unforeseeable both attitude of population toward any political or reformative initiatives and prospect of evolution of political process in a country on the whole and constructions of civil society of the European standard.

Key words: *political culture, political life, spiritual potential, cadets of higher marine educational institutions.*

Реформаційні процеси, що відбуваються останнім часом в українському суспільстві, більшою мірою зачіпають молодих людей, емоційне сприйняття дійсності якими не є сформованим і стабільним, як це має місце в середовищі дорослих. У свою чергу, ще досі важкий економічний стан суспільства, який потребує від його членів зосередження зусиль насамперед на розв'язанні власних соціально-побутових проблем, призводить до значного зниження політичної активності і політичної культури серед молоді. Особливо тяжко в цей період доводиться студіюючій молоді. Зниження духовного потенціалу молодіжного середовища віддзеркалює одну з щонайгостріших соціальних проблем суспільства. Цінності, що в умовах радянської дійсності здавалися непорушними впродовж багатьох десятиліть, на сучасному етапі розбудови українського суспільства багато в чому втратили своє значення. Крах комуністичної ідеології, суттєве зниження життєвого рівня населення, відсутність ще до недавнього часу стабільності в економіці та спад виробництва призвели до формування нової, багато в чому деформованої системи цінностей в суспільстві. Саме тому розвиток духовного потенціалу студіюючої молоді, у тому числі й курсантів вищих морських навчальних закладів, на сучасному етапі можливий, зокрема, і через посилення їхньої політичної активності за допомогою прищеплення системних елементів політичної культури.

Останнім часом до проблеми політичної культури молоді як чинника формування духовного потенціалу суспільства зверталися як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники, зокрема, Г. Алмонд, В. Андрущенко, В. Боровик, В. Бутенко, С. Верба, Л. Гараєва, Л. Губерський, М. Головатий, М. Дробноход, М. Іванов, В. Кремень, В. Лозова, І. Шапіро, В. Шинкарук та ін.

Разом з цим у їхніх та інших дослідженнях, поряд з описом процесу формування політичної культури молоді, по суті не розглядаються питання політичної культури як чинника формування духовного потенціалу студіюючої молоді, у тому числі й курсантів вищих морських навчальних закладів. Незважаючи на достатню кількість наукових публікацій із зазначеної проблематики, потребують подальшого опрацювання й системного аналізу проблеми збереження й зміцнення духовності студіюючої молоді в транзитивному українському суспільстві, а також питання, пов'язані з політичною культурою курсантів вищих морських навчальних закладів за умов суспільно-політичної модернізації в цілому та якісного оновлення на початку ХХІ століття національної системи вищої освіти.

Саме тому метою нашої статті й стало висвітлення питань політичної культури як чинника формування духовного потенціалу студіюючої молоді саме стосовно курсантів вищих морських навчальних закладів як майбутніх офіцерів морського флоту.

Цивілізоване існування людини неможливо уявити без його багатого, всебічно розвиненого духовного потенціалу. У свою чергу цей потенціал не

може формуватися в неї і надалі розвиватися без наявності політичної культури. Нормальна життєдіяльність особистості і суспільства виявляється через оволодіння і передачу від покоління до покоління основ політичної культури, знань, умінь, духових цінностей.

Дослідники різних галузей науки виокремлюють такі суттєві ознаки духовності: духовність як якість особистості та її основа, прагнення до вдосконалення й досконалості, що передбачає надання переваг духовним, моральним, інтелектуальним цінностям над матеріальними; духовність як орієнтація особистості на діяльність для інших, пошук нею моральних абсолютів; духовність як постійна духовно-практична діяльність особистості, спрямована на зміну й удосконалення себе та існуючого оточення – світу, людства тощо; духовність як потреба в пізнавальній діяльності й отриманні знань, як прагнення до добра і здатність до співпереживання, уміння адекватно сприймати соціум і життя в ньому, оточуючий світ і реальні проблеми буття; духовність як прагнення особистості діяти відповідно до вищих релігійних цінностей, смислів, Бога, присутність Духа Божого в людині; духовність як самореалізація особистості на основі вищих соціальних і людських цінностей [5].

Як відомо, освіта завжди була сферою цілеспрямованої й системної підготовки людини до життя на основі набутих знань, формування світогляду, ціннісних орієнтацій, навичок поведінки та практичної діяльності, залучення до культури. Завдяки вищій освіті відбувається інтелектуальна, професійна й комунікативна самореалізація особистості. Водночас подальший розвиток сучасної освітньої галузі потребує системного оновлення на основі реального утвердження в суспільстві пріоритету загальнолюдських чинників, виходу з ізоляції та налагодження діалогу культур [5].

Визначаючи українське суспільство як організоване, В. Андрущенко характеризує його як суспільство відродження моралі на основі культури, освіти і духовного виховання молоді [1, с. 489–491]. Як зазначає В. Кремень, формування національної освіти відбувається за умов істотних змін у духовному просторі суспільства, а це вимагає від освітян переосмислення власної світоглядної позиції, а також детермінує внесення коректив до цілей, завдань та змісту освітнього процесу [6, с. 22].

Крім того, відомо, що політична культура – це політичні уявлення, що історично склалися, відносно стійкі, такі, що втілюють досвід попередніх поколінь людей, переконання і настанови, а також моделі і норми політичної поведінки. Політична культура досягається систематичним, цілеспрямованим політичним вихованням громадян. Цей процес спрямований на розвиток громадської і групової свідомості, самосвідомості окремої особистості. Політичне виховання здійснюється з метою підготовки громадянина до суспільного життя, формування переконань та норм поведінки, прищеплення йому активної позиції щодо окремих явищ і політичного життя суспільства загалом [3].

Політична культура прищеплюється громадянам шляхом широкої пропаганди політичної науки і освіти, яка сприяє засвоєнню соціальними групами і окремими індивідами, систематизованих знань про політику і

навичок участі в політичному житті в усіх їхніх проявах і взаємозв'язках з іншими суспільними сферами. Зміст політичної науки і освіти складають неупереджені знання про закономірності соціально-політичного розвитку, про державні й політичні структури та інституції, їх устрій та функціонування, про демократичні принципи й процедури громадсько-політичної взаємодії [7].

Останнім часом у науковій літературі вже достатньо було сказано про те, що нинішня соціально-економічна ситуація в Україні є складною, багато в чому суперечливою для формування політичної культури з метою повноцінного розвитку і піднесення культурно-духовного потенціалу молоді. Оскільки духовний потенціал – це потенціал розвитку і процвітання суспільства, від успішності цього процесу залежить майбутнє України і благополуччя кожного її окремого громадянина. Особливої актуальності проблема формування духовного потенціалу набуває для вищих навчальних закладів, зокрема I–II рівнів акредитації, у тому числі й морських, де навчаються вчорашні випускники 9–11 класів, процес становлення політичної культури яких ще далеко не завершено.

Нові соціально-економічні перетворення в нашій країні спричинили зміну орієнтирів суспільного розвитку, критеріїв соціального прогресу, способів досягнення суспільних цілей. Утвердження ринкових відносин, повсемісна зміна форм власності, жорстка економічна конкуренція змушує шукати нові резерви суспільного розвитку. У цих умовах подальший прогрес суспільства значною мірою залежить від рівня духовного потенціалу громадян України, насамперед молоді. Без урахування і орієнтації на формування політичної культури складно говорити про розвиток елементів політичної культури в комплексі духовного потенціалу. Оптимізація процесів політичної культури можлива лише через оптимізацію її елементів.

Як відомо, засвоєння особистістю духовних цінностей сприяє безболісному проходженню процесу її соціалізації, оскільки всі сфери життєдіяльності людини тісно взаємопов'язані, негативні явища в одній сфері неодмінно викликають розвиток деструктивних процесів в інших сферах. Таке явище, у свою чергу, призводить до збіднення політичних поглядів. Політична культура суспільства в свою чергу впливає на розвиток культурних процесів суспільства і культурного рівня кожної окремої людини.

Важливе значення у формуванні духовного потенціалу молодого покоління відіграють об'єктивні і суб'єктивні чинники: економічні відносини, відношення до власності, політична система, тип держави, наявність громадянського суспільства. До суб'єктивних чинників відносять соціальну ідентифікацію, систему ціннісних орієнтацій, політичну компетентність членів суспільства, освітній рівень населення тощо [2].

Саме тому основними завданнями, що сьогодні стоять перед педагогічними колективами вищих морських навчальних закладів I–II рівнів акредитації, є: підвищення культурного рівня курсантів, зокрема політичної культури, залучення цієї категорії молодих людей до процесу засвоєння соціальних цінностей, підвищення якості політичної освіти курсантів і, зрештою, включення їх до суспільно-політичної діяльності.

Сучасними науковцями доведено, що вплив елементів політичної

культури на формування духовного потенціалу студіюючої молоді нерівнозначний. Тут, як відомо, домінуючу позицію посідають політичні знання і переконання. Вплив компонентів політичної культури (політичні знання, політичні цінності, політична поведінка) на елементи духовного потенціалу (нормативно-ціннісний компонент, емоційно-ціннісний компонент, компонент рівня соціалізації, компонент комунікації як взаємодії) складає основний механізм формування і розвитку духовного потенціалу сучасної студіюючої молоді [3]. Крім того, механізм впливу елементів політичної культури на формування духовного потенціалу студіюючої молоді зумовлений не лише політикою держави, але і особистими якостями молодих людей. Тому, разом з соціальними і психологічними детермінантами формування духовного потенціалу, слід розглядати індивіда в контексті його активної взаємодії з середовищем у системі суспільно-політичних відносин. Різноскерованість, неузгодженість у дії всіх соціально-психологічних детермінант призводить до різних відхилень, зокрема політичних, у поведінці молодих людей, що надалі сприяє розвитку кризових процесів у суспільстві [2].

Як свідчать результати проведених нами досліджень, у середовищі курсантів вищих морських навчальних закладів значною мірою є видима корислива спрямованість життєвих інтересів. Разом з тим моніторинг змін духовних ціннісних орієнтацій курсантів дає можливість зробити висновок, що навіть за умов поширеної пасивності, наявності в їхньому середовищі багатьох соціально-культурних проблем тут разом з тим наявні потужні прагнення брати участь у діяльності молодіжних об'єднань неформального характеру, що здатні представляти впливові сили вищих навчальних закладів, формувати серед юнацтва політичну культуру, характерну для громадянського суспільства європейського зразка.

У ході проведеного дослідження було з'ясовано, що вплив політичної культури на формування духовного потенціалу курсантів через стимулювання їхнього прагнення до духовного самовдосконалення можна забезпечити через підвищення ефективності всієї навчальної системи шляхом зміни її змісту і форм, удосконалення форм і методів позааудиторної навчально-виховної роботи, посилення впливу сім'ї на процес громадянського становлення курсантів (що не завжди є ефективним), забезпечення в початковий адаптаційний період курсантів-першокурсників зв'язку зі школами, з яких вони вийшли, моніторинг позавишівської громадсько-політичної діяльності курсантів з метою кореляції поведінки і спрямування їхніх зусиль на активну участь у розбудові громадянського суспільства, насамперед через вплив духовного потенціалу суспільства на формування політичної культури майбутніх офіцерів морського флоту.

Крім того, позитивні зміни в духовному вихованні курсантів, на наш погляд, можливі лише за умови узгодженої взаємодії не лише педагогічного колективу вишу, а й усіх соціальних інститутів при серйозній фінансовій підтримці держави і реалізації затверджених нею комплексних цільових програм.

На нашу думку, оптимізація системи освіти у вищих морських

навчальних закладах I–II рівнів акредитації має бути пов'язана із зсувом акцентів у навчально-виховному процесі в бік виховання, у тому числі й формування політичної культури, з опорою на культурно-історичну педагогіку. Крім того, важливим при формуванні духовного потенціалу цієї категорії студіюючої молоді є залучення її до суспільно-політичної діяльності шляхом виховання таких рис, як прагнення до самоствердження та творчого самовираження.

Ураховуючи, що трудова діяльність курсантів (як під час проходження виробничої практики, так і перспективна) – найважливіша умова для формування їхньої політичної культури і, відповідно, розвитку духовного потенціалу в них, у нових умовах реформування соціально-економічної системи держави потрібен пошук нових підходів до працевлаштування цієї категорії випускників вишів для включення цієї категорії студіюючої молоді в трудову діяльність з гарантованим професійним навчанням, інформацією про становище на ринку зайнятості моряків не лише за кордоном, а насамперед в Україні (оскільки саме Україна є великою морською державою, що омивається двома морями – Чорним і Азовським), розширенням початкового професійного навчання, збереження і розширення державної бюджетної вищої освіти в морських навчальних закладах. У свою чергу держава має не лише регулювати ринок праці, але і готувати фахівців морського флоту, які потім будуть затребувані за майбутньою спеціальністю. Позитивним явищем тут уже сьогодні є щорічне влаштування ярмарок вакансій, прийшовши на які курсанти мають шанс отримати роботу не лише на закордонному флоті, а насамперед у своїй країні.

Таким чином, науковцями доведено, що ефективність формування політичної культури студіюючої молоді значною мірою залежить від ефективності взаємодії багатьох факторів або їх блоків і ступеня їх впливу на духовний потенціал: нормативно-ціннісний блок; емоційно-психологічний блок; блок рівня соціалізації; блок комунікації як взаємодії; фінансове забезпечення, через створення комплексних цільових програм, створення нових суспільних інститутів [4]. Розглядаючи об'єктивні і суб'єктивні чинники та їх безпосередній вплив на розвиток духовного потенціалу курсантів вищих морських навчальних закладів, важливо відзначити, що для того, щоб ці чинники ефективно впливали на формування їхнього духовного потенціалу, потрібна насамперед відповідна політична культура.

Визначальне місце політичної культури в системі чинників розвитку духовного потенціалу курсанта полягає в тому, що вона створює умови для нагромадження і розвитку всіх елементів системи його духовного потенціалу, а також сприяє регулюванню впливу соціальних, соціально-політичних, соціально-психологічних та інших чинників. Політична культура дає можливість курсантам не лише переймати досвід, але й регулювати власну поведінку та емоції і, відповідно, впливати на процес становлення в Україні громадянського суспільства нового типу.

Політична культура через опанування насамперед свідомістю студіюючої молоді створює необхідні умови для формування українського суспільства нового європейського зразка, вона забезпечує «підтягування» до

такого ідеалу реальної діяльності і поведінки студіюючої молоді, у тому числі й курсантів вищих морських навчальних закладів. Політична культура дозволяє формувати позитивне ставлення студіюючої молоді до всіх сфер її життєдіяльності, впливає на його потреби, формує попит на продукти матеріального виробництва.

Розвиток духовного потенціалу сучасної студіюючої молоді визначається об'єктивними умовами і суб'єктивними чинниками. Як об'єктивні виступають соціально-економічні умови і соціально-культурні чинники. До суб'єктивних належать ті чинники, що пов'язані з особистістю та її ставленням до життя і які містять психологічні та культурологічні компоненти. Вплив політичної культури на духовний потенціал студіюючої молоді здійснюється через механізми, що передбачають дію елементів політичної культури (політичні знання, політичні цінності, політична поведінка) на елементи духовного потенціалу (нормативно-ціннісний, емоційно-психологічний рівні соціалізації і комунікації). Політична культура актуалізує і оптимізує громадянську активність молодої людини, визначає для неї орієнтири формування певної раціональної позиції у взаємодії з суспільством, найбільш раціональні форми цієї взаємодії, формує і розвиває духовний потенціал студіюючої молоді в тісному зв'язку з дійсністю, з необхідними для неї цінностями і настановами, виходячи з об'єктивної потреби успішного включення студіюючої молоді в удосконалення суспільних процесів. Політична культура акумулює, переробляє минулий досвід, традиції і формує погляди і прагнення студіюючої молоді в майбутнє. Вона є підсумком тривалого пошуку і закріплення на практиці цінностей та ідеалів. Крім того, важливою умовою вдосконалення духовного потенціалу сучасної студіюючої молоді на сучасному етапі розвитку суспільства є розвиток політичної культури всієї держави.

Подальші дослідження порушеної у статті проблеми вбачаються в дослідженні аспектів формування і впливу політичної культури студіюючої молоді на розвиток її духовного потенціалу, що є актуальним завданням сучасної педагогічної науки. Актуальність дослідження цієї проблематики суттєво зростає з соціально-економічним розвитком сучасної Української держави і побудовою основ громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К. : ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. – 498 с.
2. Гараева Г. Х. Политическая культура как фактор формирования духовного потенциала современной учащейся городской молодежи : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.06. – Казань, 2006. – 204 с.
3. Головатий М. Ф. Політична психологія / М. Ф. Головатий. – К. : МАУП, 2001. – 136 с.

4. Дворцева Г. В. Проблема формування культурного потенціалу студентів у сучасних вищих навчальних закладах : [Електронний ресурс] / Г. В. Дворцева – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/domtp/2008_2/dvorceva.pdf
5. Калінічева Галина. До питання духовності та духовної зорієнтованості інноваційного поступу вищої освіти України : [Електронний ресурс] / Галина Калінічева. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vpnu/filos_psihol/2009_12/14.pdf
6. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: стратегія, реалізація, результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
7. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01; 13.00.04 / Київськ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1997. – 36 с.